

Azərbaycanın rabitə tarixindən

CÜMHURİYYƏT DÖVRÜ VƏ RABİTƏ

Firdovsiyyə Əhmədova

*Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik
Akademiyaşının dosenti, tarix üzrə fəlsəfə doktoru*

Elşad Nurəliyev

«Azərpoçt» MMC-nin Baş direktorunun köməkçisi

Açar sözlər: *Cümhuriyyət, poçt-teleqraf, radiostansiya, Azərbaycan,
Gəncə, rabitə, Parlament*

Rabitə strateji əhəmiyyətə malik sahələrdəndir. Dövlətin, cəmiyyətin həyatında, idarəetmə sisteminə başlıca rol oynayır. Bu səbəbdən də bütün dövrlərdə mövcud şəraitdən asılı olmayaraq rabitə sisteminin qurulmasına böyük önəm verilib indi də verilir.

XX əsrin əvvəllərində, 1918-ci ildə müsəlman Şərqiində ilk demokratik respublika kimi tarixə düşmüş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti elan ediləndə yaradılan hökumətin tərkibindəki nazirliklərindən biri də məhz rabitə sahəsi üzrə idi.

Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə ölkənin rabitə müəssisələrinin yaradılması və rabitə şəbəkəsinin qurulması məqsədilə təsis edilmiş nazirlik Poçt-teleqraf və Yollar Nazirliyi adlanırdı. Nazir vəzifəsinə isə ilk dəfə olaraq Xudadat bəy Məlik Aslanov təyin edildi. İndiki Rabitə və texnologiyalar Nazirliyinin əsası 1918-ci il may ayının 28-də qoyuldu.

1918-ci il oktyabrın 6-da hökumət yenidən təşkil edilərkən Poçt-teleqraf və Yollar Nazirliyi iki müstəqil quruma Poçt-teleqraf və Yollar Nazirliklərinə bölünür. X.Məlik-Aslanov Yollar Naziri təyin edilir.

Poçt və teleqraf Naziri vəzifəsində isə ayrı-ayrı vaxtlarda Ağa Aşurov, Aslan Səfəki, Cəmo Hacınski çalışmışlar.

Birinci Dünya Müharibəsinin başa çatması ərəfəsində Rusiyada inqilabi prosesin genişlənməsi səbəbindən baş verən hadisələrdən ən çox zərər çəkən sahələrdən biri də rabitə xidməti idi. Təbii ki, bu proseslər Azərbaycan rabitəsinə öz təsirini göstərməliyi.

Cümhuriyyət elan edilən ilk günlərdə rabitə sahəsindəki bərbad vəziyyət özünü aydın göstərdi. Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələri arasında poçt-teleqraf əlaqələri tamamilə pozulmuşdu. Bu əlaqələrin bərpası, yenidən qurulması çox çətin idi, demək olar ki, heç mümkün deyildi.

Azərbaycan Parlamentinin açılışı zamanı çıxış edərkən hökumət başçısı Fətəli Xan Xoyski rabitə sahəsindəki real vəziyyəti aşağıdakı kimi təsvir etmişdir:

- «Bir vaxt idi ki, kənddən o biri kəndə getmək qorxulu idi, gecə yatanda sabaha çıxmaq ümidi yox idi. Dəmir yollarında rus qoşunları qayıdarkən nə hallar oldu. Başımıza nə fəlakətlər gəldi, dəmir yolları tamamilə yatmışdı. Poçt, teleqraf yox idi. Bir kağız yol-lamaq mümkün deyildi. Hətta istiqlaliyyətin elanı haqqında teleqramların göndərilməsi, Tiflisdə olarkən, Azərbaycan hökuməti üçün müşkülə çevrilmişdi».

Hökumət Tiflisdən Gəncəyə köçdükdən sonra da poçt və teleqraf əlaqələri gənc Azərbaycan dövləti üçün ciddi problem olaraq qalırdı. Ona görə görülməli ilk tədbirlərdən biri də Azərbaycan Respublikası hüduqlarında poçt və teleqraf köçürmələrinin ödənilməsi üçün Gəncənin poçt-teleqraf idarəsinə yerli xəzinədarlıq hesabından 100 min rubl məbləğində vəsait ayrılması haqqında qərarın verilməsi olmuşdur.

Hökumət ilk növbədə Tiflislə rabitə əlaqələrini yaratmaq üçün işlər aparmağa başladı.

Lakin hələ aradan qaldırılması problemlər, görülməli işlər çox idi. Özü də gənc Azərbaycan dövləti üçün tələyüklü məsələlərin həll olunduğu bir dövrdə. Bu dövr elə bir həlledici məqam idi ki, Azərbaycan beynəlxalq aləmdən kömək, yardım gözləyirdi. Məhz həmin çətin günlərdə ən əvvəl qonşu, dost, qardaş Türkiyə ilə intensiv rabitə əlaqələrinin yaradılması tələb olunurdu. Mövcud əlaqə isə olduqca zəif idi. Azərbaycanın İstanbuldakı nümayəndə heyəti ilə yazışmalar nəinki vaxtında ünvanına çatdırılır, çox hallarda heç çatdırılmırdı da.

Cümhuriyyətin yaradılmasından 3 ay keçməsinə baxmayaraq, hökumətin vaxtaşırı və dürüst məlumat əldə etmək üçün Batumda bir nəfər məmur saxlaması zərurəti hələ də qalırdı.

Müsavət hökumətinin Gəncədən Bakıya köçməsindən sonra rabitə sahəsindəki fəaliyyət genişləndi. Əvvəllər fəaliyyət göstərmiş poçt-teleqraf idarələri bərpa edildi. 1918-ci il oktyabrın 6-da Poçt və Teleqraf Nazirliyinin müstəqil fəaliyyətə başlaması rabitə sahəsindəki işlərin nizama salınmasına, poçt-teleqraf əməliyyatlarının aparılmasının sürətlənməsinə səbəb oldu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamenti və hökuməti mövcud rabitə sisteminin səviyyəsini qaldırmaq, inkişaf etdirmək məqsədilə bir sıra qanun və qərarlar qəbul etdi.

Poçt və Teleqraf Nazirliyinin sərbəst səlahiyyət imkanları yaradıldı.

Nazirlik üçün zəruri olan mallarla neft məhsullarının mübadiləsi haqqında, eləcə də nazirliyin nəzdindəki poçt və teleqraf məktəbi şagirdlərinin orduya çağırışdan azad edilməsi barədə qərarlar verildi. Ümumiyyətlə, respublikanın poçt və teleqraf müəssisələ-

rinin rəisləri, teleqraf xidmətində çalışan mütəxəssislər, bütün texniki heyət dinc vaxtda hərbi qulluqdan azad edildilər.

Cümhuriyyət hökuməti Gəncədə «Təcili Poçt» cəmiyyətinin şöbəsinin açılmasına icazə verdi. Bu barədə çıxarılan qərarda şöbənin bütün mövcud poçt qaydalarına dəqiqliklə tam əməl etməsi, bunların gerçəkləşdirilməsini sürətləndirmək nəzərdə tutulurdu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti üçün önəmli məsələlərdən biri də qonşu Zaqafqaziya respublikaları ilə rabitə əlaqələrinin qaydaya salınması olmuşdur. 1919-cu ilin aprelində parlamentdə Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan arasında da poçt-teleqraf münasibəti haqqında qanun layihəsi müzakirə edildi.

Hökumətlər arasında bağlanmış poçt-teleqraf müqaviləsinin təsdiqinə qədər Azərbaycan hökuməti ilə Ermənistanla poçt-teleqraf əlaqələri müddətinin uzadılması barədə qərar qəbul etdi. Belə bir müqavilə Gürcüstanla da bağlandı və parlament tərəfindən təsdiq edildi. 1919-cu il martın 17-də Azərbaycan Parlamenti rabitə ilə bağlı çox önəmli bir qanun qəbul etdi. Bu qanunla poçt və teleqraf nizamnaməsinin bezi maddələrinin ləğvini nəzərdə tuturdu. Bu qanunla qubernatorların, Daxili İşlər Nazirliyinin, digər orqanların poçt-teleqraf işlərinə qarışması qadağan edildi.

Qanun qəbul edilərkən çıxışlar zamanı bu barədə belə bir fikir ifadə edildi:

- Zamana ki, Azərbaycanda poçta vəzirli var, əlbəttə ki, poçta-teleqrafa məxsus olan işlər onu idarə etmək nöqtəyi-nəzəri ilə poçt-teleqraf vəzifəsinə tapşırılmışdır. Daxiliyyə nazirinin poçta-teleqraf naziri işlərinə qarışmasına lüzum yoxdur».

Qanunun qəbulu zamanı dil məsələsinə də toxunuldu.

Parlament üzvlərinin:

- «Türk dilində teleqraf yazıldığı kimi, türk hərfləri ilə də göndərilməsinə təşəbbüs edilsin», xahişinə cavab olaraq poçt-teleqraf naziri Aslan bəy Səfərkürdski bildirmişdir:

- Mən əmr vermişəm, türk dilində teleqraflar poçtxanaya verilsin və poçtxanada məmurlar qəbul etsinlər. Mən təvəqqe edərim ki, bundan sonra ancaq türkcə yazıb verəsiniz. Məmləkətimizin əksər camaatı fəhlə və zəhmətkeşlər olduğuna görə bunların lisanları da türkcədir. Bunun üçün əmr elədim, türkcə teleqraflar qəbul olunsun.

Qanun layihəsi əksəriyyəti səsle qəbul elildi.

Bundan başqa Parlamentdə poçt-teleqraf nəzarəti idarəsində olan məmurların ixtisarı, «Xudat və Yalama poçt-teleqraf şöbələrinin məmur ştatının siyahısı haqqındakı qanun layihələri üçüncü oxunuşdan sonra qəbul edildi.

Paris sülh konfransına yola düşmüş Azərbaycan nümayəndə heyətinin cümhuriyyətin poçt-teleqraf işlərini ümumdünya standartlarına uyğunlaşdırmaq istiqamətindəki fəaliyyəti də maraq doğurur.

Nümayəndə heyətinin göstərdiyi səylərdən sonra Azərbaycan nümayəndələri ilə razılaşmaya əsasən, Fransanın teleqraf və telefon kompaniyası öz mühəndislərini Gəncə radiostansiyasını Eyfel qülləsindəki Avropa radiostansiyasına qoşmaq məqsədilə respublikamıza ezam etdi.

Nümayəndə heyətinin başçısı Əlimərdan bəy Topsubaşov Eyfel qülləsindəki radiostansiyadan Gəncə radiostansiyasına, cümhuriyyətin hökumət başçısına ünvanlanmış teleqram göndərmişdi. Teleqramda deyilirdi:

- «Əziz vətənimizin iqtisadi və mədəni tərəqqisində böyük rol oynayacaq ilk Azərbaycan radiostansiyasının fəaliyyətə başlaması münasibətilə Sizi təbrik edirəm»!

Azərbaycan ilə Fransa arasında poçt-teleqraf sahəsində saziş imzalanmışdı. Əlimərdan bəy Topsubaşov İsveçrədə, Bern şəhərində yerləşən Ümumdünya Poçt İttifaqına Azərbaycanın da üzv olması üçün Beynəlxalq Büroya ərizə ilə müraciət etmişdi.

Azərbaycan Parlamentində Poçt və Teleqraf Nazirliyi nəzdində fəaliyyət göstərən radiostansiyaların vəziyyəti geniş müzakirə edildi. «Bakı Radiostansiyasının statusu haqqında» qanun layihəsinin müzakirəsi zamanı bildirildi ki, radiostansiya (simsiz teleqraf) üç aparatdan ibarətdir. Bu aparatlar Avropanın üç böyük radiostansiyalarından eyni vaxtda daxil olan xəbərləri qəbul edə bilmir. Radiostansiyanın işinin gücləndirilməsi yönündəki konkret təkliflərdən sonra həmin qanun 1920-ci il fevralın 26-da qəbul edildi.

Azərbaycan Poçt markalarının hazırlanıb tədavi ilə buraxılması Poçt və Teleqraf Nazirliyinin həyata keçirdiyi ən mühüm tədbirlərdən biri oldu.

«Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti» ensiklopediyasında Poçt və Teleqraf Nazirliyinin fəaliyyəti haqqında konkret məlumat verilir. Aşağıda həmin mənbələrdən gətirdiyimiz faktlar da bu baxımdan olduqca diqqətçəkəndir.

1919-cu ilin axırlarına yaxın Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ərazisində 856 nəfər xidmətçinin çalışdığı 54 poçt-teleqraf müəssisəsi bərpa olunmuş, habelə 8 nəfər xidmətçidən ibarət bir heyətdə beynəlxalq teleqraf stansiyası fəaliyyət göstərirdi.

Bu müddət ərzində 4252 verst (1 verst + 1,0668 km) teleqraf və 443 verst telefon xətti bərpa və təmir olunmuş, Ləki-Ağdaş, Ucar-Göyçay, Bakı-Yalama arasında telefon əlaqəsi yaradılmışdı. Qazax və Zaqatala qəzaları ərazisində də bu əlaqələr yaradılmışdı.

Bunlardan əlavə, 1 teleqraf stansiyası açılmış, 33 nəfərin xidmət etdiyi radiostansiya işə salınmışdı. Nazirlik poçt-teleqraf məktəbi açmışdı. 1919-cu il sentyabr ayının 1-də 24 nəfər bu məktəbin tam kursunu keçmiş, bitirmişdi.

Batumdakı ingilis komandanlığının vasitəçiliyi ilə Avropa ölkələri ilə məktubləşmələr, poçt-teleqraf əlaqələri bərpa edilmişdi.

1920-ci il martın 20-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti ilə İran Hökuməti arasında, bir sıra digər müqavilələrlə yanaşı, teleqraf və poçt əlaqələrinə aid ayrıca iki müqavilə də imzalanmışdı.

Həmin müqavilələr 1920-ci ilin aprel ayının 20-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin iclasında ratifikasiya edildi. İclasın işində Ziyaəddin Təbatəbinin rəhbərliyi ilə Bakıya gəlmiş İran nümayəndə heyəti də iştirak edirdi.

Cümhuriyyət dövründə rabitə sahəsində əldə edilən uğurlar, müşahidə olunan inkişaf müvafiq nazirliyə rəhbərlik edənlərin, xalqını, millətini qəlbən seven əsil ziyalıların, böyük şəxsiyyətlərin, bir də rabitə sahəsinin öz çiyinlərində daşımış sadə insanların, rabitəçilərin adıyla bağlıdır.

Bu baxımdan bir məsələ üzərində də dayanmaq, bir fikri də bildirmək istərdik. Bir az əvvəldə Cümhuriyyət dövründə Poçt və Teleqraf Nazirliyinə rəhbərlik etmiş insanların adlarını çəkdik. Onların hər birinin Azərbaycanın rabitəsinin inkişafında əvəzsiz xidmətləri, böyük rolları olmuşdur. Bu insanlar dağıdılmış, bərbad edilmiş, necə deyirlər, olmayan yerdən rabitə sisteminin bünövrəsini qoymuşlar. Bununla da Azərbaycan rabitəsi tarixində silinməz izlər buraxmışlar. Bu böyük şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətlərinin, rabitəmizin inkişafındakı xidmətlərinin öyrənilməsinə, tədqiq edilməsinə və geniş oxucu kütlələrinə çatdırılmasına böyük ehtiyac var.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra rabitə sahəsində həyata keçirilən islahatlar, müasir dövrün tələbinə uyğun iş üslubu, böyük inkişafa, böyük uğurların qazanılmasına səbəb oldu. Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq standartlara uyğun, təkmilləşdirilmiş, müstəqil rabitə sistemi yaradıldı. Bu sistem beynəlxalq rabitə şəbəkəsinin ən təkmil, ən dayanıqlı, müasir tələblərə cavab verən qolu, tərkib hissəsidir.

Belə bir sistemin yaradılması həm də cümhuriyyət dövrü rabitəçilərinin arzularının gerçəkləşdirilməsi idi. Bu missiyanı, millətimiz, xalqımız, dövlətimiz qarşısında öz vəzifə borcunu layiqincə yerinə yetirən müasir dövr rabitəçilərimiz həyata keçirdilər.

Azərbaycanın bütün rabitəçilərinə o cümlədən poçt və teleqraf sahəsində çalışanlara uğurlar diləyirik.